

OBSAH

KNIZE NA CESTU

AUTOROVA PŘEDMLUVA

I PROSTŘEDÍ • 7

Zeměpisný úvod • 7

Poloha, Orlické hory, Podhůří,

Východočeská tabule, Vodopis, Podnebí,

Vegetace a půda

Geomorfologie regionu • 9

Prvohory – čtvrtohory

Část geologická • 12

Fylity, Opuky, Skladba Orlických hor, Rudy

II POČÁTKY OSÍDLENÍ • 14

Doba kamenná – paleolit, mezolit, neolit,

Doba bronzová, Slezskoplatěnická kultura

Hradiště v Novém Městě
nad Metují • 16

Doba železná

III SEVEROVÝCHODNÍ ČECHY DO KONCE 15. STOLETÍ A NOVOMĚSTSKO • 19

Příchod Slovanů • 19

Mohyly v Halíně a v Nahofanech,

Krčinské pohřebiště

Od 9. do 12. století • 20

Počátky kolonizace, Zemské stezky, Strážnice,

Branka, Osidlování

13. až 15. století • 22

Vznik měst, Drnholcové, Drslavici, Hradý,

Dobrušská župa, Dobrušský děkanát, Frymburk,

Dobruška, Opočno, Kladsko, Kláštery a cirkve

Doba husitská • 24

IV KRČÍN, PŘEDCHŮDCE NOVÉHO MĚSTA NAD METUJÍ • 26

Původ Krčína

Osídlení a vznik městečka Krčína

Majitelé Krčína

Strážnice, Budín, Krčinský kostel

a jeho památky

Přepadení Krčína, Přestavba kostela, Fara

Plebani kostela v Krčíně

Zvonice, hřbitov

Škola

Dupačka, Osma, Valcha, Obecní kovárna,

Elektrárna, Výsadní hospoda

Krčín od 17. století • 36

Obyvatelé, Spolky, Splnutí s Novým Městem,

Kroniky, Fond

V MAJITELÉ ZÁMKU A PANSTVÍ • 40

Rody

Jednotliví majitelé

Jan Černčický z Kácova • 41

Drslavici, vzdálení příbuzní,

Znak Černčického, Drnholci a Kounici, předkové

Jana Černčického, Černčice v majetku rodu,

Zakoupení Krčína

Založení města • 42

Plné znění privilegia
krále Vladislava II.

Janu Černčickému • 42

Základní kámen, Čeští bratři, Listina o přenesení

práv na Nové Město, Prodej panství, Rozsah panství,

Rod po smrti Janově

Pernštejnové • 46

Pernštejnský rod, Vojtěch, Jan, Vzestup a pád rodu

Drobná šlechta • 49

Stubenberkové • 50

Rod Stubenberků, Wolfgang I. Jan, Wolfgang II,

Rudolf. Město za Stubenberků

Panství v majetku koruny • 53

Albrecht z Valdštejna • 54

Trčkové z Lípy • 55

Rod Trčků. Magdalena, Adam Erdman,

Chebská exekuce roku 1634, Konfiskace

Leslové • 56

Rod Leslů. Walter, Jakub, Jakub Arnošt,

Karel Kajetán Leopold, Antonín

Dietrichsteinové a další majitelé
do roku 1908 • 64

Rod Dietrichsteinů, Jan Karel, František Josef,

Dědici, Administrátoři a správci.

Bartoňové • 67

Josef Bartoň, JUDr. Václav Bartoň, Josef Bartoň

VI VNITŘNÍ POMĚRY • 70

Přenesení práv z Krčína

na N. Město • 70

Bofetín a Dupačka

Majetek obce • 71

Obora, Špitál, Radnice, Dlužníci, Rezek, Lesy,

Elektrárna, Vodovod

Pohyb obyvatel • 72

Nárůst obyvatel • 72

Přijetí do obce • 73

Osedlí • 73

Emigrace • 74

Soupis obyvatel, Lidnatost okolních obcí v 19.

a 20. století, Růst počtu obyvatel

v Novém Městě nad Metují

Městský znak a pečť • 76

Vztah mezi městem a majitelem

panství • 76

Samospráva, Nadací list – plné znění, Prohlašující

změny za dalších majitelů

Správa města • 81

Rada konšelů, Radnice, Činnost městské rady,

Magistrát, Regulovaný magistrát, Změny od r. 1848

Představitelé města od roku 1797 • 88

Městské soudnictví • 91

Rychtář

Hrdelní právo

Obecní příjmy a vydání • 92

Obchod se solí, Odúmrť, Městské účty, Ceny a měna,

Příjmy, Vydání

Vyšší úřady ve městě mimo

obecní správu • 95

Vrchnostenský jinak patrimoniální úřad

Bankální úřad

Kamerální správa

Pohraniční stráž

Státní soudnictví

Podkrajský politický úřad, Ztráta, obnova

a nová ztráta okresu, Přednostové politického

úřadu od roku 1860

Krčín, Spy, Vrchoviny • 99

Městské písemnosti • 99

Městské knihy, Listiny, Uspořádání korespondence,

Archiv. Přehled novoměstských archiválií

Kronikáři, kroniky a knihy

o Novém Městě nad Metují • 102

Náboženské poměry

a církevní správa • 104

13. a 14. století, Husitství, Čeští bratři, Luterství

a protireformace, Kostely, Duchovní správci,

Husův sbor

Církev bratrská, Českobratrská církev evangelická

VII

KRUŠNÉ DOBY • 112

Na úsvitu dějin

Doba husitská • 112

Po založení města • 112

Požár města • 113

Za třicetileté války • 113

Selské povstání roku 1628 • 114

Pokračování válečných hrůz • 115

Po třicetileté válce • 117

Slezské války 1741–1745 • 118

Válka sedmiletá, Opěrné body v krajině, Daun,

Laudon.

Válka o havorské dědictví, Napoleonské války

a Nové Město nad Metují

Válka šestašedesátá • 124

Ramming, Branka, Benedek, Ranění, Voborník,

Další požáry, Černý den 1888

První světová válka • 129

Památníky

Mezi dvěma válkami • 132

Druhá světová válka • 133

Ztráty na životech, Holocaust

VIII

MĚSTO STAVEBNĚ A LIDÉ KOLEM

• 136

Náměstí – Hradiště • 136

Skalní podloží, Asanace, Hradby, Bašty, Městské brány

Výstavba města v hradbách • 141

Dřevěné domy, Požár 1526

Pernštejská renesanční výstavba

• 143

Průčelí, Stavba domů, Památková rezervace

Druhé – stubenberské období

renesanční výstavby • 147

Domy č. 1244, 1245, Škola, Městský pivovar

Město v 17. století • 148

Ztráta pivovaru, Kašny, Mariánský sloup

18. století • 148

Socha sv. Trojice

19. století • 150

Likvidace Krajské brány

20. století • 150

Likvidace Horské brány

Znaky na domech • 151

Studna, Městská vodárna, Vodovod z Vrchovin,

Panská vodárna, Kašny, Rybníček na náměstí

Sochy a sousoší, Mariánský sloup,

Sousoší sv. Trojice

socha sv. Jakuba, pomník B. Smetany, Pranýř

Příklad testu na pranýři, Dřevěný osel, Trdlíce

Plocha náměstí • 156

Nadmořské výšky

Dispozice domů • 156

Domy v cenových relacích • 157

Jednotlivé budovy náměstí • 159

Č. 1201 – zámek • 159

Hrad Jana Černického • 159

Přeměna hradu v zámek

za Pernštejnů – italská renesance

• 161

Bašta, Kasemata, Kovárna

Rozsáhlá přístavba zámku

za Stubenberků • 162

Panský pivovar

Barokní přestavba za Waltera

z Leslie • 163

Dělová bašta, Konírny, Oficírny

Renovace zámku za Bartoňů

v letech 1909 až 1912 • 166

Zámecký interiér, Zahrada, Prostor

před zámkem, Panský pivovar,

Dělová bašta, později sýpka.

Vrchnostenské stáje, Sklepení,

Zámek po r. 1948

Severní fronta náměstí č. 1202–1210

• 176

Dům č. 1209 – stará radnice, Dům č. 1210 – bývalá

věznice Zázvorka, Dům č. 1211

Východní fronta náměstí

č. 1212–1226 • 183

Dům č. 1225 – masné krámy a škola

– městský úřad

Dům č. 1226 – muzeum

Jižní fronta náměstí č. 1227–1233

• 193

Kostel Nejsvětější Trojice, Dvojídům č. 1227 a 1228

– děkanství, Obecní pivovar

Západní fronta náměstí

č. 1234–1245 • 200

Krajské předměstí • 208

U Zázvorky • 209

Plácek • 210

Císařský dům č. 77, Věznice,

Burgermeisterův dům č. 76, Okresní úřad č. 6,

Kostel sv. Salvatora, Pomník padlých,

Willarsburský dům č. 4, Panská čili Zahradní ulice,

Špitální kopec, Sirkárna, Dvorecká ulice,

Štubenberský dvorec

Dlouhá ulice • 219

Pravá strana směrem k Rychtě

• 219

Böhmova tiskárna • 219

Obecní špitál pro chudé • 220

Rydlův hostinec č. 60, Rambousek

Kláster, Kostel Narození

Panny Marie • 222

Magdalenin kostel

a budování kláštera • 222

Hřbitov

Špitál pro chudé • 223

Loreta, Klášter, Milosrdní bratři, Nemocnice, Kostel,

R. 1866, Lékárna,

Kaple a kříže

Levá strana směrem k Rychtě • 228

Stará pošta, Škola, U Stárů, Pošta

Rychta č. 34 • 233

Horské předměstí • 234

Českých bratří a další ulice • 236

Kostelík sv. Jana z Nepomuku, Tis, Sepský most,

Pod hradbami, Pod Výrovem, Zelená,

Staromlýnská, Novomlýnská, Klopotov Tábor,

Nález, Rezecká, Hradčany, Koupaliště

Dupačka a Bořetín • 246

Bořetínský hřbitov a kostel Všech svatých, Dupačka,

sv. Václav, sv. Leopold, Bořetínské rybníčky,

Čepelka, Hořejší

Stavební změny koncem 19.

a začátkem 20. století • 249

Železnice, Peněžní ústavy, Elektrárny, Telefon,

Stavby domů, Hlavíčková, Náchodská,

Čelakovského, Smetanova

Bořetín v době nedávné • 253

Mezi dvěma válkami • 254

Nádražní, Masarykova čtvrť, Továrny, Starostové,

Dlažba, Budova okresního úřadu č. 6, Spořitelna,

Starobinec, Koupaliště, Sokolovna, Jiráskovy sady,

Jiráskova busta, Živnostenská škola, Husův sbor,

Kanalizace, Čistička, Kasárny, Silnice Peklo

Urbanismus 40 poválečných let

• 260

Vodovod, Vodojemy, Koupaliště, Letiště,

Pernštejnská fasáda, Školy, Pomníky, Byty,

Komunikace, Sídliště František I, Malecí, Spy,

Stadion gen. Klapálka, Dům hasičů,

Zimní stadion, Benzinová stanice, Pohostinství,

Dům pečovatelské služby, Kino, Dům dětí

a mládeže, Byty Bořetín, Výstavba v Krčíně, Výstava

Antarktis, Asanace skal, Obřadní síň, Autobusové

nádraží, Radnice, Dům zdraví, Smuteční síň

Okolí Nového Města nad Metují

• 266

Stručná historie Vrchovin • 266

Přibyslav • 267

Výrov, Kaplička, Bradle, Žďár

Rezek • 269

Kostelík sv. Barbory, Lázně, Poustevna,

Ecce homo, Návštěvníci, Pamětní deska

Ve vilách • 272

Víry na Metují • 273

Leštiny • 273

Peklo • 273

Hosté

Studýnky • 275

Pozoruhodnosti Klopotovského údolí • 275

Čertova šlapota, Mertova díra

Slavoňovský kostelík • 279

Rokole • 279

Frymburk • 280

Kostel sv. Václava na Václavicích

• 280

hrobka Straků

Přehrada Rozkoš • 282

IX

ZEMĚDĚLSTVÍ, ŘEMESLA, OBCHOD,
PRŮMYSL • 283

Zemědělství a jeho vývoj • 283

Postoupení panských polí, Obora,

Rozloha panství, JZD

Vinařství • 285

Dary, Hartman

Šafránice • 286

Třešně • 286

Haltýře • 286

Struha

Lesnictví • 287

Rezek

Řemesla, živnosti, obchod • 287

Převod řemesel, Druhy řemesel

Tresty za nepoctivost

Cechy, Obchod, Krámy

Šlejferně – brusírny • 290

Hrnčířství, Živnosti, Jarmarky,

Knihkupectví a noviny, Zdravotnictví a lázně,

Řeznictví a uzenářství, Voskařství

Mlýny • 295

Voborník, Elektrárna

Palírny čili pálenky • 296

Živnosti v roce 1931 • 296

Znárodnění • 297

Městské podniky, Komunál, DOS, OPBH, Hostince

V ý r o b n í p r o v o z y ,
p r ů m y s l • 298

Podniky v r. 1912

Chemická výroba • 298

Koželužství, O. A. Brich, chemická továrna,

Elektroléčba, Horákova mydlárna,

Detecha, chemické výrobní družstvo

Knihotiskárny • 300

Theodor Böhm, Severografia, Exprint,

Vincenc Beneš

Papírenství • 303

Odbytové sdružení papírenského průmyslu

– OSPAP

Východočeské papírny – Bauch a Navrátil

Potravinářství • 304

Pivovarnictví, Sladovny,

Rolnická škrobárna, Nájemci škrobárny,

Mervartovo velkouzenářství,

Východočeské konzervárny a lihovary (VKL), Deva

Strojírenství • 308

Josef Koudelka, Jan Rousek a synové,

Vznik továrny, Strojírna, Slévárna, Bratři Stárové,

Metallbauwerke, Stavostroj, Výstavba,

Chronotechna – Elton

Textilní výroba • 314

Soukenický cech, živnostenský řád • 314

Vlna, Živnosti, Len, Hartman, Frič

Textilní škola • 318

Bavlna

Nákladnický systém, Faktori,

Mechanické tkalcovny, První novoměstský faktor

Jan Frič (1791–1869), Vydavači, Samuel Löwy,

Zikmund Kohn (1856–1936),

Ludvík Müller (1875–1936)

Další výrobní vývoj • 321

Zušlechťovací zařízení, Valcha,

Dílny koželužské a jirchářské,

Barvírny a bělidla, Bratři Herzigové,

barevna, bělidlo a škrobárna,

Pletárna Otty Bondyho, Pletárna Josefa Píck,

Firma Lewith

Přechod k tovární textilní výrobě

• 325

Vznik některých větších továren regionu

Glass a Bondy, první novoměstská strojní tkalcovna

Vladimír Stehlík, mechanická tkalcovna bavlněného

a lněného zboží, Horák, Balcar, Kybal, Stehlík

R. Bernatzký a jeho nástupce

Antonín Nyklíček

Ferdinand Přibyl a synové

Škrobárna, Přádelna

Jan Folbrecht a spol., Jaroslav Tomek, Václav Mach,

Josef Cohorna, Hudec a spol. – Vatel, R. 1948,

Jasna

Karel Králíček a synové, Bohumil Ducháč,

Dubec a Papež, Antonín Holubec

F. Nechutný a J. Slavík, Firma František Nechutný,

Firma Josef Slavík,

Sociální stránka tovární výroby,

Tepna 14 VBZ, Tepna, Jasna, Lina,

Tepna 14, Jasna, Textilia, Nyklíček

Přehled podniků a nové firmy • 337

X

KULTURNÍ

A JINÉ ROZMANITOSTI • 338

Kulturní život města v 19. století

• 338

Zdeněk Nejedlý

Školství • 340

Rozvoj základních škol • 343

Původní škola, Výstavba nové, Učitelé, Sentence,

R. 1848, Školní inspektoři, Otevření měst. školy,

K. Plicka, K. Janků, Obecná škola, Jidelna,

ZŠ Malecí, Ředitelé, ZŠ Krčín, Zvláštní škola,

Lidová škola hospodářská

Střední školy • 346

Odborná obvodová škola živnostenská,

SOU – Střední, odborné učiliště elektrotechnické,

Domov mládeže, Odborná obvodová škola

živnostenská, dnes Střední odborné učiliště

technicko společenské

Domovy mládeže • 347

Pobočka náchodského
reálného gymnázia
a Škola pro ženská povolání • 347
Hudební škola • 347
Střední průmyslová škola • 347
Střední odborné učiliště
řemesel a služeb • 347
Střední ekonomická
manažerská škola • 347
Mateřské školy • 347
Spolek divadelních ochotníků • 348

Venclík, J. K. Rojek, R. 1832, R. 1842, Jan Frič,
R. 1848, Jan Král, J. B. Imlauf, Herci r. 1857 a 1864,
Jevišťe, Jul. Frič, Ředitel divadla, A. Santner
Pěvecký spolek Kácov • 356
R. 1680, R. 1839, R. 1848, Repertoár, Zámecký
koncert, Kácov r. 1876, Členové, Mužský sbor,
Ženský sbor, MUDr. Jar. Štátný, Hubička r. 1883,
J. K. Hraše, J. Boš, Sbory, R. 1901 – 400 let města,
Výbor r. 1908, Merkur, Padlí, Říjen 1918, K. Plicka,
Lípa svobody, Některá úmrtí, Sokolovna, Zpěvák
spolky, Předsedové, Sbormistři
Lumír • 368

Tělocvičná jednota SOKOL • 369

Rukopisy, Založení spolku r. 1867, Tábor lidu,
Prapor, Knihovna, J. Pachman, Odbory,
JUDr. J. Vostřebal, Koupě č. 30, Sokolská zahrada,
Slety, Župní slet, Ženský odbor, Joža Tomek,
Loutkové divadlo, Válka, Padlí, Národní obrana,
Sokolovna, Pronásledování Sokola, Starostové,
Náčelníci, Náčelnice
Sbor dobrovolných hasičů • 381
Odbor Sokola, Výbor, Založení 1872,
Boj s požáry, Požár r. 1888, Majitelé domů, Prapor,
Župa Hradiště, Župa Syrovátkova, Okupace, Družba,
Zbrojnice, Dům hasičů, Starostové sboru
Seznam spolků • 389
Kůr literátský • 390

Graduál
Léta 1848 až 1851 • 390

Volby, Národní garda, Prapor
Rod Smetanů v Novém Městě
nad Metují • 392

Bedřich S., Václav S., děd Bedřicha, Františka
Linderová, František S., otec Bedřicha,
Anna Ludmila Cihlářová, dcera, Pavlína Cihlářová,
Antonín S., bratr Bedřicha, Václav S., sládek,
Aloisie, Augusta, npr. Bedřich S., J. Ostadal,
manžel Eugenie, Julie S., Eugenie, Marie,
Antonín S., Hrobka
Péče o čtenáře • 400
Slovanská lípa, Čtenářská besídka,
Čtenářská beseda, Veřejná lidová knihovna,
J. Pachman, Čítárna, Městská knihovna,
Joža Tomek, Putování knihovny,
Vedoucí knihovny

Tisk • 402

Kladská stráž, Od Kladského pomezí, Zpravodaj
Historie pošty • 403
V. Smetana, J. Burgermeister, Telegraf r. 1869,
K. Imlauf, Telefon r. 1908, J. Vančura
Kupec František Smola a jeho doba
• 405

Jan Imlauf vzpomíná . . . • 408
Verbuňk a jiné glosy • 408
Z kroniky Burgermeisterova rodu
• 410

Jan Kafka o 60. a 70. letech
19. století • 410

Vilém Syrovátka vzpomíná . . . • 411

Život, Stavba školy, Spořitelna, Vodovod,
Dívčí měšťanka, Průmysl, Hostince, Spolky, Hudba
Městská hudba • 414

Židovská komunita • 415

J. Pick, Š. Schachtel, M. Reich, Š. Hönig

Rezkovská banda • 417

Rodácká tradice

Válečná epizoda • 419

Květnové dny očima důstojníka • 419
Novoměstské osobnosti • 422
Čestní občané města • 422
Novoměstské poklady • 423
Návštěva T. G. Masaryka
v Novém Městě nad Metují • 424
Městské muzeum • 429
Nové Město nad Metují a sport • 430

XI

MÍSTNÍ A POMÍSTNÍ JMÉNA • 432

Jmenný rejstřík • 444

Původ ilustrací a dokumentů • 453

Místní rejstřík • 454

Věcný rejstřík • 456

Poznámky a odkazy • 459

Soupis použitých pramenů
a literatury • 461

Zusammenfassung • 464

Summary • 465

Résumé • 466

Obsah • 468

Slavobrána na rezeckém mostě k 400. výročí r. 1901

